

RUDOLF JERÁBEK

POTIOREK

General im Schatten von Sarajevo

(Verlag Styria, Graz—Wien—Köln, 1991. 238 o)

Ha történeti monográfiák esetében igaz a mondás, mely szerint a szerző a sikerhez vezető út felét már a jó témaválasztással maga mögött tudhatja, csak gratulálni lehet a fiatal osztrák történésznek, Rudolf Jerábeknek, amiért éppen egy Potiorek-életrajz megírására vállalkozott. Ez a döntés ugyanis kétszeresen is szerencsésnek ígérkezett. Egyfelől azért, mert bár az első világháború óta egy teljes emberöltő is eltelt, a szaktudományok mind a mai napig jórészt adósok maradtak az akkori idők kiemelkedő jelentőségű szereplőinek életét történeti hűséggel megörökítő munkák elkészítésével, és mindez vonatkozik Oskar Potiorek tábornoszernagy (1855—1933) pályafutásának ábrázolására is. Így a jelen kötet hiánypótlónak tekinthető, s mint ilyen, méltán tarthat számot a szakemberek mellett a művelt olvasóközönség érdeklődésére is. Másfelől a tragikus sorsú tábornok életpályája — amellet, hogy alkalmat nyújt az egykori dunai monarchia utolsó néhány évtizedének katonai felsővezetésében uralkodó viszonyok egyfajta bemutatására — önmagában is rendkívül hálás téma. A fiatal vezérkari tiszt nyílegyenesen felfelé ívelő karrierje egészen a vezérkari főnök helyettesének beosztásáig töretlenül emelkedik, s amikor 1906-ban a legendás Beck tábornoszernagy helyének betöltése napirendre kerül, csak kevesen gondolják úgy, hogy nem Potiorek lenne erre a megfelelő személy. Mit ér azonban mindez, ha e kevesek egyike nem más, mint a trónörökös, Ferenc Ferdinánd főherceg, aki saját jelöltjét, Conrad von Hötzendorfot juttatja a vezérkari főnöki székbe! Ekkor keresztezi először Potiorek pályáját a császári trón leendő várományosa.

Az elmaradt kinevezés megtöri ugyan Potiorek pályafutását, de a kétségtelen kudarc még nem bizonyul végzetesnek. A következő években a „külső körön” próbálja erősíteni pozícióit, és 1911-től fontos megbízásokat nyer: hadsereg-

felügyelővé és egyúttal Bosznia-Hercegovina tartományi kormányzójává nevezik ki. 1914. június 28-án ebbéli minőségében foglal helyet Sarajevóban a trónörökös párt szállító gépkocsiban, és éli át a merényletet, amelyet csodával határos módon sértetlenül vészel át, minthogy a neki szánt lövés a főherceg feleségét találja. Ferenc Ferdinánd immár másodszor is — most tragikus halálával — döntően befolyásolja Potiorek életét: bár a merénylet megelőzésére tett elégtelen biztonsági intézkedések miatti felelősség alól mentesítik, az esemény nyilvánvalóan beárnyékolja későbbi pályafutását. Pedig most sorsdöntő hónapok következnek: kitor a háború, amely Potioreknek, a hadvezérnek dicsőséget, az 1906-os, számára megalázó mellőzés jóvátételét ígéri. Am a Szerbia elleni két hadjárat kudarccal végződik és az 1914-es esztendő végére a tábornoszernagy végérvényesen bukott ember. Alig fél esztendő telt el Sarajevo óta...

A szerző ezt a páratlanul izgalmas életpályát gazdag és jelentős részben publikálatlan forrásanyag alapján dolgozta fel, miközben — és ezért különösen is dicséret illeti — mindvégig megőrizte pártatlan objektivitását és elkerült néhány nagyon is kínáló csapdát. Ez utóbbiak közül talán a legveszedelmesebbnek tűnt számomra az a mai napság meglehetősen elterjedt pszichologizáló megközelítés, amely direkt megfelelést kíván kimutatni az egyes történeti alakok személyes tulajdonságai, legbensőbb vonásai és karrierjük alakulása között. Jelen esetben szinte kínálkozik a következtetés, hogy az emberi kapcsolataiban rendkívül zárkózott, szinte embergyűlölő Potiorek azért vall kudarcot hadvezérként, mert képtelen alárendeltjeivel a megfelelő munkakapcsolatot kialakítani, ezért információi a fronteseményekre vonatkozóan mindvégig tévesek. Jerábek tartózkodik az efféle következtetésektől, megelégszik azzal, hogy sokoldalúan

igyekszik bemutatni a táborszernagy személyiségét. (Egyetlen esetben érzi úgy az olvasó, hogy a szerző túl megszármegy: amikor Potiorek egyéniségében a narcizmusra jellemző jegyeket vél felfedezni, ám ennek kimondását is az olvasóra bizza.)

A monográfia természetesen a teljes életpályát feldolgozza, ám érthető módon azokkal az eseményekkel foglalkozik a legrészletesebben, amelyek a táborszernagy pályafutásának alakulásában a legdöntőbb fontosságúak voltak, nevezetesen: a szarajevói merénnyel, valamint az 1914. évi, Szerbia elleni hadjáratral. Ezek a fejezetek, gazdag ismeretanyaguk révén, szinte önállóan használható feldolgozásoknak is tekinthetőek. Érdemes felhívni még a figyelmet annak a — felmentéssel vég-

ződött — vizsgálatnak az ismertetésére, amelyet a háború befejezése után folytattak a táborszernagy által a szerb hadjárat folyamán elkövetett állítólagos mulasztások ügyében.

Végezetül — a megérdemelt elismerés mellett — álljon itt két kritikai megjegyzés is. Olvasóként szívesen láttam volna több, jobban kiválógatott és gondosabban elhelyezett fényképet a kötetben, ez az egyik. A másik: a nyilván elegánsnak szánt, csillogóan fényes lapok helyett valamilyen kevésbé szemrontó, matt papíros a célnak talán jobban megfelelt volna. Ezzel együtt az a véleményem, hogy a kötet sikerre számíthatna a hazai olvasókörzönség körében is.

Pollman Ferenc

HANS SCHAFFRENEK—ROBERT STREIBEL (SZERK.)

22. JUNI 1941

Der Überfall auf die Sowjetunion

(Picus Verlag, Wien, 1991. 208 o)

1991 májusában jelentősebb hullámvérés nélkül tudományos ülésen vitázták meg osztrák, német és akkor még szovjet tudósok Bécsben az Institut für Wissenschaft és a Volkshochschule Briggittenau rendezésében az ötven évvel korábbi, Európa sorsa szempontjából meghatározó jelentőségűnek bizonyult eseményt. Akkoriban a közvélemény sokkal inkább már az éppen megvitatott esemény következményei által meghatározottan megszületett világrend végső agóniájával volt elfoglalva. Holott érdemes lett volna figyelni a tudós gyülekezet eszmecesteréjére is, hiszen számos új megközelítéssel számos új megfontolás hangzott el. Most az érdeklődő pótolhatja az egy esztendővel korábban elmulasztottakat, önálló kötetben olvashatja az alig két évet élt Hitler—Sztálin-paktum ellenére kirobbant világnézeti és megsemmisítő háború kezdetét jelentő eseménnyel, a Harmadik Birodalomnak a Szovjetunió elleni támadásával kapcsolatosan el-

hangzottakat. Magyar szempontból is tanulságos a támadás hátterével és előfeltételeivel foglalkozó tanulmányok kézbevétele.

Manfred Messerschmidt a vezérlet és vezénylet oldaláról közelíti meg az eseményt. Tanulmányában bemutatja a támadást elrendelő és követő parancsokat. Ezeket elemzése során a nemzetközi joggal ellentétesnek és egyértelműen bűnösnek minősíti. Ezt követően azzal foglalkozik, miként vált a Wehrmacht e parancsok gépies végrehajtójává. Befejezésül arra a következtetésre jut, hogy ez nemcsak a nemzetiszocialista ideológia gondolkodás nélküli elfogadásából és végrehajtásából fakadt, hanem korábról továbbélt katonai, bölcséleti és jogi nézetek által is meghatározott magatartásforma volt.

Gerd R. Ueberschärs tanulmánya Hitler támadást elrendelő döntését teszi vizsgálat tárgyává. Elemzésével azt